

Sophia Kişi midir?

Can Sophia be a Person?

Erkut Ziya SİVRİKAYA*

Öz

Robot algılama yetisine sahip, programlanabilir, elektromekanik cihazdır. Şu an robotlar pek çok alanda insanların hayatını kolaylaştırmaktadır. Gelecekte robot kullanımı katlanarak artacaktır. Örneğin insan görünümü robotların, sadece bir insanın yapabileceğini düşündüğümüz yüz yüze ilişkieri gerektiren işleri üstlenmesi muhtemeldir. Bu amaçla geliştirilen robot Sophia, Suudi Arabistan vatandaşlığına kabul edilmiştir. Sophia neden ve nasıl vatandaş olabilir? Bu vatandaşlık sayesinde Sophia ne tür haklar elde eder? Bir robot hak sahibi olabilir mi? Hak sahibine kişi denir, öyleyse robot kişi midir?

Anahtar Kelimeler: Robot, Sophia, Kişilik, İnsan olmayan kişi

Abstract

Robot is a programmable electromechanical device that capable of sensing its surroundings. At the moment, robots make life easier for humans. In the future, use of robots will increase exponentially. For example, human-looking robots are likely to undertake tasks that require face-to-face relationships that we thought only humans could do that. The robot Sophia, developed for this purpose and accepted as a Saudi Arabian citizen. Why and how can Sophia be a citizen? What kind of rights does Sophia get through this citizenship? Could a robot have rights? Since only persons could have rights, could robots become person?

Keywords: Robot, Sophia, Personhood, Non human person

* Arş. Gör., Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı,
E-Mail: erkutziya.sivrikaya@neu.edu.tr

I. GİRİŞ

“Sadece ellerinizi kullanarak fazla marangozluk yapamayacağımız gibi, sadece beyninizi kullanarak pek fazla düşünemezsiniz” Bo Dahlbom ve Lars-Erik Janlert, Bilgisayar Geleceği¹.

Teknik; toplumun doğayla mücadelesinde faydalandığı araçlar ve yöntemlerdir. Yabanıl insan ihtiyaç duyduğu tekniği kendisi üretmek zorundaydı. Avlanmak için lazım gelen silahları kendisi üretmiş, kendi ürettiği aletlerle avını parçalamıştır. Günümüz insanı için basit gelen bu tekniklerin birer birer icat edilmesi gerekmiştir. İnsanın ilerleyişindeki oransal hız işte buradan gelir. Bilgi dağarcığımız adeta bir piramit gibi yükselmekte; geniş sathı yayılan temelin inşası uzun sürerken, piramit yükseldikçe inşa hızı artmaktadır.

Sanayi devrimi ile ürün işleyen makinalardan sonra insanlığın en büyük atılımı bilgi işleyen makinaların icadı olmuştur. Bilginin makineyle işlenip paylaşımı Tekniği benzeri görülmedik bir hızla ilerleterek toplumsal yapıyı dönüştürmektedir. Big Data ya da Türkçesiyle Büyük Veri hakkında Google CEO’su Eric Schmidt’in söylediğine göre *“Uygarlığın şafağından 2003’e kadar üretilen tüm bilgi 5 exabyte, artık bu kadar bilgiyi 2 günde üretiyoruz”²*. İddia edilen rakamlar tartışılabilir ama mağra resimlerinden, çivi yazısı tabletlere, matbaanın icadı sonrası basılan İncillerden, yemek kitaplarına kadar kaydedilen tüm bilgiden daha fazlasını kaydediyoruz artık. O kadar fazla bilgi kaydediyoruz ki artık çoğundan nasıl faydalanacağımızı dahi tahmin edemiyoruz.

I. SOPHIA

Suudi Arabistan’ın Riyad kenti 2017 yılının Ekim ayında Gelecek Yatırım Toplantısına (Future Investment Initiative) ev sahipliği yaptı. Toplantının katılımcılarından Sophia konuşmasını bitirdiğinde kürsüden alkışlarla ayrılmak üzereydi ki kendisine Suudi Arabistan vatandaşlığı verildiği haberini aldı. Tüm dünya için şok edici bir haberi bu çünkü Sophia bir robottu³. Robot sözü ilk kez Çek yazar Karel Çapek tarafından 1920 yılında kullanılmıştır. Özü itibarıyla köle anlamına gelir. Öyleyse bu haberle bir kölenin özgürlüğüne kavuştuğunu mu anlamalıyız? Robot, çekici gibi tornavida gibi bir alet değil midir? Öyleyse tornavidalar da mı köledir? Elbette hayır. Kölelik hukukun tanımladığı bir müessesedir. Köle ile kastedilen haklarından yoksunlaştırılıp mal haline getirilen insandır. Bu durumda robotlar köle değildir.

Türk dil kurumu robot kavramını *“Belirli bir işi yerine getirmek için manyetizma ile kendisine çeşitli işler yaptırılabilen otomatik araç”* olarak açıklar.⁴ 2008 yılı Güney Kore’de yürürlüğe giren *“Akıllı Robot Gelişim ve Dağıtım Yasası”⁵* ise akıllı robot ile dış çevreyi kendisi için algılayan,

1 Daniel C. Dennett, “Aklın Türleri”, çev. Handan Balkara, Varlık Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s. 148.

2 Google’s 2010 Atmosphere convention

3 <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41780346>, (E. T. 12/11/2017)

4 Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, cilt 2 (K-Z), 9.baskı, Ankara 1998.

5 Intelligent Robot Development and Distribution Promotion Act, Act No. 9014, Mar. 28, 2008, Amended by Act No.

koşulları kavrayan ve kendiliğinden hareket eden mekanik cihazı kastetmektedir.⁶ Hareket ile kastedilen bir yerden bir yere kendi başına gidebilmekse Sophia vatandaş olduğu sırada robot değildi. Sophia'nın 2018 Ocak ayından beri kendi başına bir yere gitmesini sağlayan bacakları var.⁷ Sophia vatandaş ilan edildiğinde sadece kolları ve kafasını hareket ettirebiliyordu. Robotun bulunduğu yerde gövde ve kollarını hareket ettirebilmesi ve çevresindeki nesnelere hareket ettirebilmesi robot olarak tanımlanması için yeterli görülmelidir. Öyleyse robot; çevreyi algılama yetisine sahip, hareket edebilen, elektromekanik cihazdır denilebilir.

Somut bir varlık olması nedeniyle robotun ne olduğunu kavrayabilmek yapay zekâ kavramını kavrayabilmekten daha kolaydır. Fakat robot denilen aracın işlevsellik kazanabilmesi için bir tür zekâ gerekir. Eğer robotu doğrudan bir insan idare ediyorsa mevzu bahis bu insanın zekâsıdır. Yok, eğer robot önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde bulunduğu çevre ve hedeflenen göreve uygun şekilde “kendiliğinden” hareket ediyorsa, yapay zekâdan bahsediyoruzdur. İşte bu yapay zekâ aslında bir bilgisayar kodudur. Tıpkı bir müzikal eser gibi belli esaslar çerçevesinde yazılır. Müziğin notayla yazılması gibi, yapay zekâ “binary code” diye anılan 1 ve 0 rakamlarıyla yazılır. O halde nasıl bir eser farklı sazlarla icra edilebiliyorsa, bu bilgisayar kodları da farklı aletlere uygulanabilir. Bu durumda robot, yapay zekâ için sadece bir enstrümandan ibarettir. Aslında şu an etrafımızda yapay zekâ ile çalışan çok sayıda alet mevcut. Sosyal medyada önümüze çıkan reklamları kullanıcının ilgi alanına göre yönlendiren algoritmalar, uçakların otomatik pilotu ve kendi başına hareket eden otomobiller yapay zekâyâ örnek olarak gösterilebilir. Fakat bu saydıklarımızın hepsi “weak AI” yani zayıf yapay zekâ olarak anılan ve sadece belirli bir amaca hizmet eden programlardır. Hava basıncı, nem ve rüzgâr şiddetini ölçerek hava tahmini yapan bir makinenin size hava tahmini dışında yardımcı olamayacağı gibi zayıf yapay zekâ da sadece programlandığı meseleyle sınırlı kalacaktır. Bununla beraber zayıf yapay zekâ, ilgili olduğu alan üzerinde kendi kendini eğiterek kabiliyetini arttırabilir. Örneğin, AlphaGo adlı programın tek amacı go oynamaktır. Bu program, önceden oynanmış oyunları inceleyerek ve sayısız oyun senaryosu üzerinde çalışarak becerisini geliştirebilmiş ve dünya go şampiyonu Lee Sedol'u yenmiştir. Denilebilir ki; bu robotlar zeki olabilir ama ruhsuzdur, şiir yazamaz, senfoni besteleyemez. Ama artık müzik de yapabiliyorlar. Örneğin, Avia adlı bir yapay zekâ programı senfoni besteleyebiliyor. Fakat avia beste haricinde başka bir iş yapamıyor, onun dünyası müzikten ibaret. Gerçi avia'nın müzikten keyif alıp almadığı tartışmalıdır. Zira avia incelediği çok sayıda eserden yola çıkarak yeni eserler üretebilen bir bilgisayar programıdır. Şimdiye kadar anlatılanlar göz önünde bulundurulursa robot (donanım/hardware) eşya, yapay zekâ (yazılım/software) ise eserdir. Öyleyse Sophia neden ve nasıl vatandaş olabilir? Bu vatandaşlık sayesinde Sophia ne tür haklar elde eder? Bir robot hak sahibi olabilir mi?

9161, Dec. 19, 2008

6 Madde 2/1; “The term “intelligent robot” means a mechanical device that perceives the external environment for itself, discerns circumstances, and moves voluntarily”

7 <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-5251185/Worlds-robot-citizen-Sophia-gets-legs.html> (E.T.11/05/2018)

Neden ve nasıl sorularının cevabı Suudi Arabistan'ın geçirdiği reform süreciyle alakalıdır. Veliâht Prens Muhammed bin Salman'ın ülkesini modernize ettiği sırada özel bir fermanla bahşedilen bu vatandaşlık, Suudi Arabistan'ın modern dünyaya bırakın ayak uydurmayı öncülük etme arzusunda olduğunu göstermektedir. Bu iddialı bir tespit gibi görülebilir ama bir robotu vatandaş yapmak da oldukça iddialı bir adımdır. Nitekim vatandaşlık haberinin verildiği toplantının amacı teknolojik yatırımları Suudi Arabistan'a çekmekti. Verilen vatandaşlığın iddialı bir reklam kampanyası olduğu düşünülürse Sophia'nın esasen bir hak elde etmediği de anlaşılacaktır. Sophia "vatandaş" olsa da halen Hanson Robotics Limited⁸ şirketinin malıdır. Yurtdışı seyahatlerini pasaportla değil bir kutu içerisinde kargo bölümünde yapmaktadır. Geriye kalan tek soru, bir robot hak sahibi olabilir mi? Hak sahibine kişi denir, peki robot kişi midir? Bu soruyu cevaplayabilmek için öncelikle "kişi" kavramını, bu statünün kimlere neden verildiği ve ne fayda sağladığını incelememiz gerekir.

II. Kişi

Kişi hak ve borç edinebilen varlıktır. Hukuk kişi kavramını iki kategoride ele alır; Gerçek kişiler ve Tüzel kişiler. Gerçek kişi ile kastedilen insandır. Bu statü tam ve sağ doğumla elde edilir. Örneğin bir bebek doğumdan sonra sadece birkaç dakika yaşasa dahi kişilik kazanmış olur. Tüzel kişi ise "başlıbaşına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal topluluklarıdır. Bu varlıklar kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar. Amacı hukuka veya ahlâka aykırı olan kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanamaz" (TMK.md.47). Örneğin; devletler, dernekler ve şirketler tüzel kişidir. Gerçek kişiyle insanın, tüzel kişiyle ise kişi ve mal topluluklarının kastedildiği göz önünde bulundurulursa Sophia veya herhangi bir robot kişi kavramına dâhil edilemez.

Bununla beraber hukuk âleminde yeni kabul gören bir diğer statüyü gözden geçirmemiz gerekir. Non-human person yani insan olmayan kişi statüsü. Bu statüye sahip varlıklar biz insanlarla aynı haklara sahip değildir. Adından da anlaşılacağı üzere, insan olmadığı halde gerçek kişilere sunulan bazı haklardan faydalanması arzu edilen varlıklar için ihdas edilmiş bir müessesedir. Peki, neden bu yeni kişi statüsüne ihtiyaç duyuldu ve bu varlıklar ne elde etti? Örneğin, Yeni Zelanda'nın yerli halkı Maoriler tarafından kutsal kabul edilen Whanganui nehri 2017 yılında çıkartılan bir yasayla kişi ilan edilmiştir⁹. Ekvator Cumhuriyeti bir anayasa değişikliğiyle Pacha Mama¹⁰ yani Doğa Ana'yı kişi ilan etmiştir. Hindistan'da bulunan Yamuna ve Ganj nehirleri Uttarakhand Yüksek Mahkemesi'nin kararıyla kişi olarak tanınmış¹¹ ve Uttarakhand eyaleti bu nehirlerin yasal temsilcisi (*in loco parentis*) ilan edilmiş¹², fakat eyalet yönetiminin başvurusu

8 <http://www.hansonrobotics.com/robot/sophia/> (E.T. 25/04/2018)

9 Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017, Public Act 2017, No:7, Date of assent 20 March 2017.

10 Ekvator Cumhuriyeti Anayasası 7. Bölüm "Doğanın Hakları" üzerinedir. Özellikle madde 71, Pacha Mama'yı (Doğa Ana) hak sahibi varlık olarak tanımlar.

11 IN THE HIGH COURT OF UTTARAKHAND AT NAINITAL, Writ Petition (PIL) No.126 of 2014

12 Ibid 19; "the State of Uttarakhand and the Advocate General of the State of Uttarakhand are hereby declared persons in loco parentis as the human face to protect, conserve and preserve Rivers Ganga and Yamuna and their tributaries. These

üzerine Hindistan Anayasa Mahkemesi bu kararı bozmuştur¹³. Himalayalardan Tac Mahal'in önüne kadar süzülüp Bengal körfezine akan bu nehirler Hindu inancında kutsal kabul edilir. Bu nehirlerin Uttarakhand eyalet sınırlarını aşması sebebiyle Uttarakhand Yüksek Mahkemesi, Hindistan Anayasa Mahkemesince yer yönünden yetkisiz bulunmuştur. Ganj, Yamuna ve Whanganui nehirleri kıyılarında yaşayan insanlarca Tanrı kabul edilmektedir. Bunun aynısını Pacha Mama için öne sürmek de mümkündür. Nitekim Uttarakhand Yüksek Mahkemesi ilgili kararında atıf yaptığı içtihatla¹⁴ Hint hukukunca Tanrıların mülk sahibi olabildikleri ve kişi kabul edildiklerini belirtir. Hindu inancında 330 milyon Tanrı bulunur ve hukuken kişi kabul edilen bu Tanrılar tapınak vakfınca temsil olunur. Örneğin, Kerala Yüksek Mahkemesinde görülen "W.P.(C).No.14153 of 2009" sayılı davanın konusu, sureti marka olarak tescil edilen Tanrı Attukaldır. İnançlı bir Hindu olan davacı Tanrısının suretini marka olarak tescil eden marka ve patent bürosuna karşı dava açmış, sureti tescil ettiren tapınak vakfı Tanrı Attukal adına davaya müdahil olmuştur. Tapınak vakfı Tanrı Attukalın suretini tescil ettirme gerekçesi olarak başkalarının bu Tanrı adına bağış toplamasına engel olmak olduğunu belirtmiştir. İnananların tapıncına engel olmayan bu tescile ilişkin mahkeme hukuka aykırı bir durum tespit etmemiştir.

Bu kişiliklerin ardında doğayı koruma amacı olduğu öne sürülebilir, fakat doğanın korunması için kişilik kazandırılması şart değildir. Türk Anayasasına göre çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir¹⁵. Dolayısıyla Sakarya nehrini kişi ilan etmeden de koruyabilmemiz mümkündür. Fakat örneğini verdiğimiz tabiat ve kültür varlıkları sadece çevrenin korunmasından değil toplum nezdinde taşıdıkları manevi değerden de güç alarak özel statülerini elde etmiştir. Whanganui nehrine ilişkin çıkartılan yasa çevrenin korunmasına hizmet ettiği gibi Maori halkına kültürel haklar sunmaktadır. Whanganui nehri bölgede yaşayan Maorilerce ataları olarak kabul edilmekte, Yeni Zelanda hükümeti ile yapılan görüşmeler neticesinde kanunla oluşturulan bu "kişi" Maorilerce temsil edilmektedir. Dolayısıyla bu örneklerdeki "kişilik" kazandırma bir dayanışma hakkı¹⁶ yani üçüncü kuşak insan haklarının tezahürüdür. Görünürde bu "kişiler" tabiat ve kültür varlığı olsa da esas yararlanan insan olduğu ve insanlar tarafından temsil edildiği için tüzel kişi ile benzerlik sergilemektedir.

İnsan olmayan kişi kavramının tüzel kişi ile benzerlik göstermediği durumlar da mevcuttur. Arjantin'den Orangutan Sandra kararı buna örnek gösterilebilir. Buenos Aires Mahkemesi, Orangutan Sandra'yı insan olmayan kişi olarak tanıyarak zihinsel ve fiziksel durumuna uygun bir yaşam alanına nakline karar verdi.¹⁷ Benzer bir dava New York Yüksek Mahkemesi'nde Tommy

Officers are bound to uphold the status of Rivers Ganges and Yamuna and also to promote the health and well being of these rivers."

13 <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-40537701> (E.T. 03/05/2018)

14 "Ram Jankijee Deities v. State of Bihar", (1999) 5 SCC 50. ; "Hindu law recognizes Hindu idol as a juridical subject being capable in law of holding property by reason of the Hindu Shastras following the status of a legal person in the same way as that of a natural person."

15 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 56

16 İbrahim Kaboğlu, "Dayanışma haklarının hukuksal değeri (soyut talepler mi, insan hakları mı?)", İnsan Hakları Yılı, sayı: 13/1, yıl: 1991, TODAİ, ss.37-48.

17 "Hayvan Hakları Derneği Avukatları ve Diğerleri Buenos Aires Şehri Özerk Yönetimine Karşı", Karar no: EXPTE.

ve Kiko adlı iki şempanzenin serbest bırakılmaları için açılır. Fakat New York Yüksek Mahkemesi Temyiz Bölümü Birinci Hukuk Dairesi, Habeas Corpus talebini reddeder¹⁸. İnsan Olmayan Kişiler Hareketi (Non – Human Rights Project), Tommy ve Kiko'nun eşya değil kişi olduğu iddiasındadır ve emsal karar olarak köleliğe ilişkin “Somerset vs. Steward” davasını gösterir. Robot sözünün esas olarak köle anlamına geldiğini göz önünde bulundurursak, Tommy ve Kiko için açılan davada “Somerset vs. Steward” kararının emsal olarak öne sürülmesi manidardır. Pacha Mama gibi tabiat ve kültür varlıkları insana sağladığı fayda nedeniyle “kişilik” zırhına bürünürken, Sandra gibi akıllı maymunlar ise acı ve zevki hissedebilen zeki varlıklar oldukları için koruma altına alındılar. İnsan da acı çekebilen varlık olduğu için korunmaya muhtaçtır. Hukukun en ilkel temellerine inecek olursak acıyla karşılaşırız. Varlık sürdürme ve bu esnada acıdan kaçınıp mutluluğa yönelmek insanın doğasındandır. Ahlak da hukuk gibi acı ve zulme engel olmayı hedefler. Soyut bağlamda hukukun gayesi “adalet” ve ahlakın gayesi “iyi” aynıdır. Hukuk ve ahlakın yegâne temeli acı değildir elbette ama acı iptidai insanın hakkı tanımlarken kullandığı temel direktir. İnsanın hayvana tanıdığı “haklar” da acı üzerine kuruludur. Fakat hak sahibi olabilmek için öncelikle hukuk tarafından “kişi” olarak tanımlanmak gerekir. Bu açıdan hatalı olan “hayvan hakkı” kavramı aslında insana belli sorumluluklar yüklemektedir. Yani hayvan hakkının esas muhatabı insandır. Bu nedenle orangutan Sandra kararı dikkate değer bir örnektir. Bu kararda mahkeme bir hayvanı hak sahibi ilan ederek kişi mertebesine yükseltmektedir. Bu kararı İmparator Caligula'nın atı Incitatus'u konsül ilan etmesi¹⁹ gibi absürt bir hadise olarak değerlendirmememiz gerekir. Caligula'nın aksine mahkeme heyeti inşa ettiği kararın bilincindedir. Davacının iddiasına göre; *“...hayvanların şüpheye yer bırakmayacak şekilde hissetme kabiliyetine ehil oldukları görülmektedir... Dolayısıyla hayvanlar yaşama, eziyetten imtina etme, kendi çıkarlarını gözetme gibi bazı temel haklardan faydalanmalıdır”*.

KARAR²⁰:

- I – *İlgili olayda cevaplanması gereken iki sorun mevcuttur. İlk olarak, Orangutan Sandra hak sahibi olabilir mi, öyleyse insan-olmayan kişi statüsü tanınmalı mıdır? İkinci olarak, Orangutan Sandra'nın mevcut koşulları göz önünde bulundurulduğunda salıverilmesi ya da başka bir yere nakli uygun mudur?*
- II – *İlk soruna ilişkin, Orangutan Sandra'nın hukuki statüsü, yani hak öznesi mi yoksa nesne mi olduğu üzerine, Ceza Mahkemesi 2. Dairesinin kararına atıfta bulunulması önemlidir. 2. Daire yargıçları Angela Ledesma, Pedro David ve Alejandro Slokar “Orangutan Sandra / Habeas Corpus” 18 Aralık 2014 tarihli kararında, “...statik olmayan, dinamik bir yoruma dayanarak, hayvanları hak sahibi olarak görmek gerekir, insan-olmayan kişiler (hayvanlar) hak sahibi olduğundan korunmaları icab eder (Zaffaroni, E. Raul y et. Al., “Derecho Penal, Parte General”,*

A2174-2015/0, Buenos Aires Şehri, 21 Ekim 2015.

18 “Matter of Nonhuman Rights Project, Inc. Vs. Lavery”, 2017 NY Karar no: Slip Op 04574 [152 AD3d 73], June 8, 2017, Appellate Division, First Department.

19 Suetonius, “De vita Caesarum”, Liber IV, Caligula 55; “*Incitato equo, (...) consulatum quoque traditur destinasse.*” Yani “Atı Incitatus, (...) onu konsül yapmayı planlıyordu”

20 EXPTE. A2174-2015/0, Buenos Aires, 21 Ekim 2015.

Ediar, Buenos Aires, 2002, p. 493; también Zaffaroni, E. Raul, "La Pachamama y el humano", Ediciones Colihue, Buenos Aires, 2011, p. 54)".

Söz konusu karar uyarınca, bu dosyanın da aynı şekilde sonuçlandırılmaması için herhangi bir hukuki engel yoktur, yani orangutan Sandra insan dışı bir kişidir ve dolayısıyla insanların sahip olduğu haklara ve ona bağlı yükümlülöklere tabi tutulabilir.

Sandra ve Sophia'yı karşılaştıracak olursak, Sophia'nın yaşama ve eziyetten imtina etme gibi "haklardan" faydalanması mümkün değildir. Acı duymayan robotlar korunmaya muhtaç değildir ve dolayısıyla hak sahibi olamazlar. Fakat tüzel kişiler de acı hissetmedikleri halde belirli haklara sahiptir. Türk Medeni Kanunu madde 48; "Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler". Tüzel kişiler, insanlar tarafından arzu edilen belirli amaçlara yönelik olarak kurulur. Tüzel kişiliğin temeli amaçtır. Hakkın diğeri bir temel direği akıldır, iradedir. Hak, akıllı insanın yani Homo Sapiensin iradesini güvence altına alır.

*"Varoluşları bizim irademize değil, doğaya dayanan varlıklar, akıl sahibi olmayan varlıklar olduğunda, ancak araç olarak görel bir değerleri vardır, işte bu yüzden onlara şeyler denir; oysa akıl sahibi varlıklara kişiler denir; çünkü bu sonuncuların doğal yapıları onları kendi başına amaçlar, yani yalnız araçlar gibi kullanılmayacak şeyler olarak gösterir, böylece de tüm kişisel seçmeyi (her türlü keyfiliği) sınırlamış olurlar bu amaçlar (bu da saygıya değer bir şeydir). Bu amaçlar, eylemimizin sonucu olarak varoluşları bizim için değeri olan sadece öznel amaçlar değildir; bunlar, nesnel amaçlardır, yani kendi başına varoluşları amaç olan ve yerine yalnız araç olarak hizmet edecekleri başka bir amaç konulamayan şeylerdir; çünkü onsuz (nesnel amaçsız) mutlak değeri olan hiçbir şey, asla bulunamaz. Fakat her değer eğer koşullu, dolayısıyla da rastlantısal olsaydı, akıl için en yüksek (üstün) pratik bir ilke bulmak bütünüyle imkânsız olurdu."*²¹

Yani akıl sahibi insan kendi başına amaç olarak vardır. Bu nedenle insan bir eşya gibi kullanılamaz, araçsallaştırılmaz. Örneğin, kendi amacımız uğruna yalan söyleyerek yalan söylenen kişiyi kendi hedeflerimiz uğruna araçsallaştırmış oluruz ki bu ahlaksız bir eylemdir. Bu açıdan insanlık haysiyeti, amaç kavramıyla özdeşleştirilebilir. Alman Anayasa Mahkemesi'nin 2006 tarihli bir kararında bu özdeşleştirmeyi görebiliriz²². Mevzuatta yapılan bir değişiklik teröristler tarafından kaçırılan uçakların düşürölmesine cevaz vermektedir. Bunun bir temel hak ihlali olduğu iddiasıyla yapılan başvuru mahkemece haklı bulunur. "Böyle bir duruma 'korumasız ve çaresiz olarak' terkedilmiş olmak, muhatapların onur sahibi ve devredilmez hakların süjesi olma niteliğinin hiçe sayılması demektir. Başkalarının kurtuluşu aracı olarak öldürölmeleri, onları nesneleştirir ve aynı zamanda hak sahibi olmaktan çıkarır"²³. İnsanın araçsallaştırılması, insanlık onurunun hiçe

21 Kant, Fikir Mimarları Dizisi 2, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2010, s.218

22 BVerfGE, 1 BvR 357/05, 15/02/2006

23 Fazıl Sağlam, "HUKUK DEVLETİ VE TERÖR", AÜSBFD, Cilt:62, Sayı: 3, Prof. Dr. Yavuz Sabuncu'ya Armağan, Temmuz-Eylöl 2007, s.299

sayılması demektir. “Eğer biz bir varlığı akıl sahibi bir varlık olarak tasarımılamak istiyorsak ve hareketleri bakımından da kendi nedenselliğinin bilinci içinde bulunan, yani bir irade ile donatılmış bir varlık olarak tasarımılamak istiyorsak, özgürlük idesini kabul etmek zorunda kalırız.”²⁴ Yani, akıl ve irade sahibi olduğu için insan kendinden amaçtır, özgürdür. Hatta Jean Paul Sartre’in ifadesiyle özgürlüğe mahkûmdur.

Robot kendi amaçları olan varlık mıdır? Amaç sahibi olma nedeniyle getirilecek hukuki koruma, acı çekme yetisi nedeniyle getirilecek hukuki korumadan daha üstün olacaktır. Çünkü amaç olan varlık kendiliğinden özgürdür. Özgür varlık kendi eylemlerinin sonuçlarını öngörebileceği için eylemlerinden sorumlu tutulabilir ve kendisi için kazanımlar elde edebilir. Robot programlanan alettir. Bu nedenle amaç ve kişi olamaz. Eğer irade sahibi olursa o artık robot olmaz. Peki, az evvel bahsettiğimiz bestekâr yapay zekâ Avia’nın ürettiği eserlerin telif hakları kime aittir? Bir yapay zekâ tarafından idare edilen otomobil kaza yapacak olursa mesuliyet kimdedir? Bu olaylarda hak ve yükümlülükler yapay zekânın mıdır? Görüldüğü üzere robota bizzat kendi varlığı için kişilik vermek mümkün değildir. Fakat gerçek kişilerin ihtiyaçlarından ötürü kişilik benzeri statü tanınması gerektiği yönünde iddialar mevcuttur. Elektronik kişi²⁵ ile arzu edilen robotun sebep olduğu zararlardan sorumlu tutulmasıdır. Fakat robot kişi olamaz, yani robotların hak ehliyeti yoktur. Oysa ileride artacak olan robot kullanımı muhtemel zararları da beraberinde getirecektir. Robot kendi başına hareket edebilen bir alet olduğundan fiilleriyle yarar ve zarar getirebilir. Bu durumda hak ehliyeti olmayan robotun kısmen de olsa fiil ehliyetine sahip olması insan için daha faydalı olmaz mı? Robot köle değildir ama robota Roma hukukundaki köleliğe benzer bir statü tanınması akla yatkındır.

Hukuken şahıs sayılmasa da köle bir insan olduğu için akıl ve iradesini kullanarak bazı hukukî işlemleri yapabileceği kabul edilmiştir. Bu itibarla köle kısmen de olsa fiilî ehliyetine sahipti. Ancak hak ehliyetleri olmadığından hukukî işlemlerden doğacak haklar efendilerinin sayılırdı. Burada köle ile efendi arasındaki ilişki hâkimiyet esasına dayanmaktadır. Ancak kölenin yaptığı hukukî işlemlerden efendi sorumlu tutulmamaktadır. Romalılar bu kural nedeni ile kölelerini ticari hayatta kullanamaz hale geldiler. Zira kimse kölelerle hukukî işlem yapmak istemiyordu. Bu durumu çözmek için Praetor tarafından efendiye karşı bazı ek dava olanakları tanınarak çözüm getirilmiştir. Öte yandan köleler insan oldukları için işledikleri kamu suçlarından dolayı kamu makamlarınca özgür kişilere oranla çok daha ağır cezalara çarptırılırlardı. Bu, onun hukuken şahıs olduğunu ifade etmezdi. Cezalandırmaktan maksat sadece onun kanun dışı hareketlerini önlemekten ibaretti. Kaçan kölenin yakalanmasına ise devlet yardımcı olur ve kaçak köleyi saklayan kişi, başkasının hayvanını çalan hırsız gibi ceza görürdü. Kölenin işlediği suçlardan efendinin mesul tutulması Roma Hukukunda eskiden beri kabul edilmişti (Actio

24 Kant, Fikir Mimarları Dizisi 2, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2010, s.242

25 “creating a specific legal status for robots, so that at least the most sophisticated autonomous robots could be established as having the status of electronic persons with specific rights and obligations, including that of making good any damage they may cause [to third parties], and applying electronic personality to cases where robots make smart autonomous decisions or otherwise interact with third parties”. Bkz; European Civil Law Rules in Robotics, PE 571.379, 2016, s.14.

*Noxalis). Efendi suç işleyen kölesi yüzünden kendisine dava açılırsa dilerse kararlaştırılan para cezasını öder, dilerse köleyi suçtan zarar görene teslim ederdi.*²⁶

Robota köleliğe benzer statü tanınması halinde robot hak iktisap etmez ama sahibi için hak iktisap eden araç olabilir. Bu halde robotun sahibi iradesi üzerine yaptığı işlemlerin kazandırıcı kısımları geçerli olacaktır. Robot işlemleri sahibi için eksik borç da doğurabilir. Robot haksız fiilinden sorumlu olabilir ama zararın tazmini için sahibine dava (*actio noxalis*) açılabilir. Eski *peculium* müessesesi yeniden ihdas edilerek robot sahibinin hizmetine sunulabilir. *Peculium*, efendinin kölesine bağımsız olarak yönetmek ve işletmek üzere verdiği mameleki ifade eder. “*hâkimiyet hakkına sahip olan kimse, peculium verdiği hâkimiyeti altındaki kimsenin borçlarından peculiuma dâhil olan mallarıyla değil bütün mamelekiyle, ancak sadece peculium’un o andaki değeri kadar sorumlu idi. Yani sorumluluğu miktar bakımından sınırlı idi.*”²⁷ Bu halde efendinin robot ve *peculium* üzerinde hâkimiyeti tamdır, *peculium* üçüncü kişilerle olan hukukî ilişkilerde bir önem ve değer taşır.

Türk hukukunda robota ilişkin bir düzenleme bulunmamakla birlikte çeşitli öneriler mevcuttur. Örneğin, Türk Borçlar Kanunu’nda kusursuz sorumluluk hallerine robotlarla ilgili hüküm eklenmesi gündeme gelebilir²⁸. Robotun sebep olacağı zararda robot sahibi kusurlu ise bu zararı gidermekle yükümlüdür (TBK m.49). Fakat robot sahibinin kusuru yok ise kusursuz sorumluluğa başvuru kaçınılmazdır. Bu durumda robot bulunduranın sorumluluğu, hayvan bulunduranın sorumluluğuna benzetilebilir. Eğer robot bir işletmede o işletme faaliyetleri için kullanılıyorsa tehlike sorumluluğu (TBK m.71) mevcut haliyle geçerli olabilecektir. Robotun sebep olacağı zararların tazmini için zorunlu robot sigortası uygulamasının getirilmesi de mümkündür. Otomobillerde olduğu gibi robotlar ruhsatlandırılabilir, araç muayenesinde olduğu gibi düzenli muayeneden geçirilebilir, zorunlu trafik sigortası uygulamasında olduğu gibi zorunlu bir sigorta uygulaması getirilmek suretiyle muhtemel zararların tazmini güvence altına alınabilir. Robotun hareketlerini kaydeden bir “kara kutu” içermesi de gerekebileceği de öneriler arasındadır.²⁹ Ayrıca bu yeni teknik imkânların ekonomik hayatımıza yön vereceğini düşünecek olursak sosyal devlet ilkesi göz ardı edilmemelidir. Örneğin, 2008 yılı Güney Kore’de yürürlüğe giren Akıllı Robot Gelişim ve Dağıtım Yasası³⁰ robot sanayisini geliştirerek vatandaşların yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedeflemektedir. Bu yasanın 17. Maddesinde; Devlet, yaşlı, engelli, dar gelirli vatandaşların akıllı robotlardan ücretsiz faydalanmalarına imkân sağlamakla mükelleftir.³¹ Tüm bunlar için robota ilişkin özel düzenleme yapılması gerekecektir.

26 Gülnihal Bozkurt, “Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yayın Tarihi: 1981, Sayı: 1, Cilt: 38, s.94

27 Özcan Karadeniz, “Roma Hukukunda *Peculium* Müessesesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yayın Tarihi: 1968, Sayı: 3, Cilt: 25, s.185.

28 Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “Robot Hukuku”, TAAD, Yıl:7, Sayı:29 (Ocak 2017), s.105

29 P8_TA(2017)0051, Civil Law Rules on Robotics, European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL), madde 12.

30 Intelligent Robot Development and Distribution Promotion Act, Act No. 9014, Mar. 28, 2008, Amended by Act No. 9161, Dec. 19, 2008.

31 Article 17 (Facilitation of Distribution of Intelligent Robots to Socially Disadvantaged People) The Government

İradesi olmayan robotu ceza hukuku açısından değerlendirmek gereksizdir. Robot tıpkı diğer cihazlar ya da hayvanlar gibi suç işleyemez ve cezalandırılmaz. Bir robotun bir kişiye zarar vermesi mümkündür fakat bu durumun suç olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Böyle bir durumda robot sadece suç aleti olarak değerlendirilebilir. İnsan suretinde üretilen robotlarda kullanılacak kişi görüntüsü de önemli bir husustur. Örneğin, çocuk suretinde seks robotu bulundurma ve satmanın suç sayılması gibi bazı özel düzenlemeler savunulmaktadır. Robot kişi olmayabilir ama suretinin bu tarz kullanımının toplumsal ve etik problemlere yol açması muhtemeldir. ABD Yüksek Mahkemesinin “Çocuk Pornosunu Önleme Yasası” (Child Pornography Prevention Act / 1996) üzerine verdiği karar³² bu açıdan önemlidir. İlgili yasa gerçek çocuk olmaksızın üretilen her tür görsel materyali, örneğin bilgisayar marifetiyle üretilen dijital çocuk görüntüsünü de çocuk pornosu kapsamında değerlendirerek suç kapsamına sokmaktadır. Yüksek Mahkeme gerçek çocuk olmaksızın üretilen görsel materyalleri ifade hürriyeti kapsamında değerlendirir ve ilgili yasayı ifade hürriyetine aykırılıktan iptal eder.

SONUÇ

Sophia ya da başka herhangi bir robotun mevcut teknik şartlarda kişi olması gereksizdir. Öncelikle acı hissetmedikleri için korunmaları gerekmemektedir. Ayrıca akıl ve irade sahibi olmadıklarından özgür değillerdir. Robotun kişi olmasını savunanların gayesi robotun sebep olacağı zararların telafisidir. Bununla beraber bu tarz zararlara karşı özel bir sigorta uygulaması getirilmesi muhtemel zararların telafisi için yeterli gelebilir. İleride kullanımı daha da artacak olan robotlar için belirli standartların belirlenmesi elzemdir. Robotların kişi sayılmaları yerine motorlu taşıtlar gibi kayıt altına alınmaları daha uygun bir çözüm olabilir. Robotlara köleliğe benzer bir statü tanınması da meseleye çözüm olabilecektir. Tüm bunlar için robota ilişkin özel düzenleme yapılması gerekecektir. Robot hukuken tanımlanmalı, robot fiillerinin doğuracağı neticeler belirlenmelidir.

Kaynakça

“Hayvan Hakları Derneği Avukatları ve Diğerleri Buenos Aires Şehri Özerk Yönetimine Karşı”, Karar no: EXPTE. A2174-2015/0, Buenos Aires Şehri, 21 Ekim 2015.

“Matter of Nonhuman Rights Project, Inc. Vs. Lavery”, 2017 NY Karar no: Slip Op 04574 [152 AD3d 73], June 8, 2017, Appellate Division, First Department.

“Ram Jankijee Deities v. State of Bihar”, (1999) 5 SCC 50.

“Salim v. State of Uttarakhand”, Writ Petition (PIL) No.126 of 2014

Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “Robot Hukuku”, TAAAD, Yıl:7, Sayı:29 (Ocak 2017)

Ashcroft v. Free Speech Coalition, 535 U.S. 234 (2002)

BVerfGE, 1 BvR 357/05, 15/02/2006

shall prepare measures necessary for facilitating the development and distribution of intelligent robots to improve convenience in using intelligent robots so that socially disadvantaged people, such as the disabled, the elderly, and low-income earners, can enjoy opportunities for and benefits from free use of such robots.

32 Ashcroft v. Free Speech Coalition, 535 U.S. 234 (2002)

- Daniel C. Dennett, “Aklın Türleri”, çev. Handan Balkara, Varlık Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s. 148.
- Ekvator Cumhuriyeti Anayasası
- European Civil Law Rules in Robotics, PE 571.379, 2016
- Fazıl Sağlam, “HUKUK DEVLETİ VE TERÖR”, AÜSBFD, Cilt:62, Sayı: 3, Prof. Dr. Yavuz Sabuncu’ya Armağan, Temmuz-Eylül 2007
- Gülnehhal Bozkurt, “Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yayın Tarihi: 1981 Sayı: 1 Cilt: 38, s.65-103
- <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-40537701>
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41780346>,
- <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-5251185/Worlds-robot-citizen-Sophia-gets-legs.html>
- <http://www.hansonrobotics.com/robot/sophia/>
- Intelligent Robot Development and Distribution Promotion Act, Act No. 9014, Mar. 28, 2008, Amended by Act No. 9161, Dec. 19, 2008.
- İbrahim Kaboğlu, “Dayanışma haklarının hukuksal değeri (soyut talepler mi, insan hakları mı?)”, İnsan Hakları Yıllığı, sayı: 13/1, yıl: 1991, TODAİ, ss.37-48.
- Kant, Fikir Mimarları Dizisi 2, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2010
- Özcan Karadeniz, “Roma Hukukunda Peculium Müessesesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yayın Tarihi: 1968, Sayı: 3, Cilt: 25, s.179-194.
- P8_TA(2017)0051, Civil Law Rules on Robotics, European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL))
- Suetonius, “De vita Caesarum”, Liber IV
- Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017, Public Act 2017, No:7, Date of assent 20 March 2017.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, cilt 2 (K-Z), 9.baskı, Ankara 1998.